

Tilburg University

Lekenrechtspraak

de Roos, T.A.

Published in:
Leken en rechtspraak

Publication date:
2007

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
de Roos, T. A. (2007). Lekenrechtspraak: een hot issue inmiddels al weer afgekoeld? In B. J. Eerdmans, & et al. (Eds.), *Leken en rechtspraak: moet, mag en wil de burger meedoen?* (pp. 29-42). (Rechtstreeks; No. 1). Raad voor de Rechtspraak.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LEKENRECHTSpraak: EEN HOT ISSUE INMIDDELS AL WEER AFGEKOELD?

Prof. Mr. Th.A. de Roos (UvT)

Inleiding

In de Nederlandse politiek kan de roep om invoering van lekenrechtspraak worden beschouwd als reactie op wat men waarneemt als een gesloten en ondemocratisch stelsel van professionele rechtspraak. In de literatuur en onder professionele juristen wordt over het algemeen echter nogal afhoudend tot volstrekt afwijzend gereageerd op dergelijke pleidooien. Het onderwerp heeft politiek en maatschappelijk gezien evenwel onmiskenbaar thermiek gekregen, hoewel eveneens moet worden vastgesteld dat tijdens de laatste verkiezingen voor de Tweede Kamer het onderwerp hoegenaamd geen rol speelde. Hoe dat zij, de vergelijkende bestudering van jurystelsels en lekenparticipatie in de strafrechtspleging is stellig interessant, omdat daardoor aan het Nederlandse systeem een spiegel wordt voorgehouden. Het kan geen kwaad om er eens bij stil te staan dat ons land in de Europese Unie, en zelfs in de hele wereld een buitenbeentje is omdat wij geen lekenparticipatie hoegenaamd in onze strafrechtspraak hebben opgenomen, terwijl het in vele andere landen als volstrekt onbespreekbaar wordt ervaren om tot afschaffing over te gaan van assisen, jury's of lekenrechters. Maar is dit meer dan een academische exercitie? Is er een dringende noodzaak om ons met dit vraagstuk bezig te houden, en zo ja, waarin bestaat die noodzaak? Een vaak gebezigd argument is, dat lekenparticipatie bevorderlijk is voor het vertrouwen in de rechtspraak. Snijdt die bewering hout? En wanneer dat niet kan worden aangetoond, zijn er mogelijk andere argumenten die de invoering van lekenrechtspraak in enigerlei vorm indiceren? In deze bijdrage presenteer ik allereerst een weergave van het recente debat hier te lande (I.) Vervolgens probeer ik aan te geven dat de keuze voor het werven van leken in de rechtspleging helemaal niet zo vanzelfsprekend, dus inderdaad: een keuze is (II). Tenslotte geef ik een samenvatting de dragende argumenten van het advies dat ik in november 2006 aan de minister van justitie heb aangeboden over de onderhavige materie. Klemmende redenen om nu tot invoering van lekenrechtspraak in Nederland over te gaan zie ik niet. Meer in het bijzonder noopt een gebrek aan vertrouwen van de burger in de (straf)rechtspleging daar niet toe. De aan het huidige, louter professionele systeem inherente nadelen kunnen op andere manieren worden ondervangen, al zal het een illusie blijven dat de kloof tussen burger en rechtspleging (waar de zogenaamde punitiviteitskloof deel van uitmaakt) geheel kan worden overbrugd.

I. Het recente debat in Nederland.

De voorzitter van de Raad voor de Rechtspraak B. van Delden stelde het vertrouwenselement aan de orde in de Rechtspraaklezing 2006 onder de titel: Wat is de rechter waard?¹ Hij betoogde daar: "Als argument wordt steeds aangevoerd 'het vergroten van het vertrouwen van de burger'. Het is scoren voor open doel om aan te voeren dat, als de politiek zo goed weet hoe het vertrouwen van de burger in een bepaalde institutie vergroot kan worden, het toch wat vreemd overkomt dat het vertrouwen in de politiek zelf zo laag blijkt. Maar er valt meer over dit onderwerp te zeggen. Toch kan men er misschien begrip voor opbrengen dat er bij de Rechtspraak enige scepsis bestaat over het beoordelingsvermogen van de politiek in dit opzicht. " Dat klinkt nogal defensief, en het is de vraag of het tegenover elkaar stellen van 'de' politiek en de Rechtspraak (met hoofdletter nog wel) politici tot enig begrip zal brengen voor de scepsis die rechters koesteren...Maar Van Delden heeft gelijk in twee opzichten: allereerst is het waar dat de pleidooien voor de invoering van lekenrechtspraak vooral door politici heel nadrukkelijk worden gekoppeld aan de vertrouwenskwesitie²; in de tweede plaats benadrukt hij in zijn lezing terecht dat het vertrouwen in de rechtspraak hier te lande vergelijkenderwijs (waarbij zowel internationaal wordt vergeleken als met andere

---

¹ Uitgegeven in de periodiek *Rechtstreeks*, 2006. De lezing werd gehouden ter gelegenheid van de opening door de koningin van het nieuwe gebouw van de Raad in Den Haag op 16 mei 2006.

² Eerdmans, VVD-rapport.

Nederlandse overheidsinstituten, waaronder de politiek) zo klein nog niet is.³ Van Delden waarschuwt voor een radicale breuk met het thans vigerende stelsel, omdat dit het resultaat is van een historische ontwikkeling en is verbonden met ‘onze cultuur’.⁴ Even verder betoogt Van Delden: “(...) als men het heeft over het succesvol deelnemen van leken aan de rechtspraak wordt vaak verwezen naar landen als Zweden en Denemarken. Het is de vraag of men zich daarbij wel realiseert dat in die landen de benoeming van leken geheel in handen is van de politieke partijen en dat het resultaat dan ook is dat slechts actieve partijleden voor benoeming in aanmerking worden gebracht. Is dat passend binnen de Nederlandse verhoudingen, waarbij ik maar daar laat dat, zoals enige tijd terug in het Belgische dagblad De Standaard werd opgemerkt, de Nederlandse politieke voorkeur de laatste jaren de wendbaarheid van een school sprot vertoont”.⁵ Hier wordt gesuggereerd dat er iets niet in de haak is met de genoemde wijze van rekrutering van lekenrechters, maar waarom wordt niet uitgelegd. Je zou ook kunnen betogen dat actieve burgers, die zich actief voor het functioneren van de democratie inzetten door politiek actief te worden, ook voorrang mogen hebben bij de deelname aan de rechtspraak. “Behalve door emotionaliteit is deze discussie [namelijk over lekenrechtspraak, de R.] ook altijd gekenmerkt geweest door een sterke uitwisselbaarheid van argumenten: wat door de één een voordeel genoemd wordt, schildert de ander moeiteloos als een groot nadeel af”, aldus N. H.M. Roos in zijn dissertatie.⁶

In dezelfde geest drukt C.H. Brants zich uit: “Het valt dan ook op dat veel argumenten tegen, maar ook vóór de jury elkaar niet alleen niet wederzijds uitsluiten, maar ook gebaseerd zijn op emotionele meningen en opvattingen over aan wie het waken over “de rechtvaardigheid” het beste kan worden toevertrouwd en wat er mis is in landen waar daar anders over wordt gedacht. Daarmee zijn ze overigens niet per se onjuist, maar ze zijn wel, paradoxaal, vaak weerlegbaar met exact dezelfde tegenargumenten”.⁷ M.S. Groenhuijsen gaat nog verder: hij vindt de discussie over voordelen en nadelen van assisen, jury of pure beroepsrechtspraak “in laatste instantie irrelevant” en “In wezen onbelangrijk voor de principiële keuzen waar wij voor staan”: “Het gaat om de cultuur in een samenleving. Cultuur is niet bij decreet te veranderen”.⁸ Rechtsvergelijkend onderzoek heeft geen meerwaarde; alle argumenten zijn bekend en uitwisselbaar. Als men al hervorming in de zin van de invoering van enigerlei vorm van lekenparticipatie zou willen overwegen, dan heeft deze zeer lage prioriteit. Ook de onderzoekers van het grote project Strafvordering 2001 schrijven in hun Afronding en verantwoording in 2004 in deze geest: “In de eerste plaats moet worden gewezen op culturele en historische overwegingen. In landen waar juryrechtspraak een principieel onderdeel van het staatsbestel vormt bestaat vaak een lange traditie van diepgeworteld wantrouwen tegen de rechterlijke macht. Zonder de welbekende voorbeelden uit te werken kan in het algemeen worden gesignaleerd dat een constitutioneel verankerd recht op ‘berechting door gelijken’ veelvuldig een reactie is op perioden waarin de rechterlijke macht door de samenleving is ervaren als een instrument in handen van de overheid dat werd gebruikt om burgers te onderdrukken. Van een dergelijke historische gevoeligheid is in ons land geen sprake.”⁹ Een tweede reden voor het ontbreken van prioriteit is gelegen in de relatief democratische rekrutering van de rechterlijke macht; een derde reden het betrekkelijk grote vertrouwen van de burger in de rechtspraak, en een vierde reden het voorhanden zijn van minder ingrijpende alternatieven die kunnen zorgen voor een betere communicatie tussen de magistratuur en de burger.

---

³ Van Delden, t.a.p., p. 13 en 14, SCP-rapport enz.

⁴ Van Delden, t.a.p., p. 15.

⁵ Van Delden, t.a.p., p. 16.

⁶ N.H.M. Roos, *Lekenrechters. Een empirisch onderzoek naar het functioneren van de lekenrechters bij de Raden van Beroep voor de sociale verzekeringen*. Deventer (Kluwer), 1982, p. 37.

⁷ C.H. Brants, *Mag het volk ook meedoe? De leek en het Nederlandse strafproces*, in: *KriTies*,

⁸ M.S. Groenhuijsen, *Jury en andere vormen van lekenrechtspraak. Over onbehagen, legitimiteit, onderbuik en cultuur*, in: *Delikt en Delinkwent* 2005 (8), p. 831-841.

⁹ M.S. Groenhuijsen, G. Knigge, *Afronding en verantwoording. Algemeen deel*, in: M.S. Groenhuijsen, G. Knigge (red.), *Onderzoeksproject Strafvordering 2001. Afronding en Verantwoording*. Deventer (Kluwer), 2004, p. 106.

Onlangs heeft J. C.M. Leijten opnieuw gepleit voor invoering van juryrechtspraak in Nederland, naar Amerikaans model. In dat verband schrijft hij: “Het is mij uiteraard bekend dat Nederlandse rechters in overgrote meerderheid zeer tegen juryrechtspraak gekant zijn. Maar hoe belangrijk de onafhankelijkheid van de rechter ook is, dit soort zaken moet men niet door rechters, die hier belanghebbende zijn, laten beslissen”.¹⁰ Al in 1975 had Leijten in zijn preadvies voor de Nederlandse Juristenvereniging ‘De positie van de rechterlijke macht in de samenleving’ zich geprofileerd als ‘gematigd voorstander’¹¹ van de juryrechtspraak in de vorm van het “klassieke systeem van de twaalf gezworenen in strafzaken.”¹² Volgens Leijten wordt de jury bij ons sinds jaar en dag voornamelijk gezien als “een onuitroeibaar euvel in vreemde rechtstelsels waarvan wij goddank verschoond zijn gebleven”. De pleiter voor invoering van een jurystelsel, al is het maar in beperkte vorm vecht tegen windmolens. Hij wijst er op dat na de afschaffing van de door de Fransen geïmporteerde juryrechtspraak in 1812 nog tot ongeveer 1870 een krachtige beweging bestond om de jury weer in te voeren, en dat de afwijzing van die eis niet werd gemotiveerd door afkeer van het systeem, maar met het argument dat “wij voor het jurystelsel nog niet rijp waren”. Leijten wijst ook op de resolutie van een commissie van de Union Internationale des Magistrats van oktober 1973, bijeen in Brugge, waarin het luidde: “Wat het strafrecht betreft acht de grote meerderheid het wenselijk het principe van de deelname van de burgers aan de rechtspraak te handhaven hetzij als gezworenen hetzij als bijzitters, terwijl een meerderheid meent, dat zij zelfs over de schuldvraag samen met de beroepsrechters moeten beraadslagen”.¹³ Leijten plaatst zijn voorkeur in de sleutel van de legitimiteit, waarbij hij het argument van de deskundigheid terzijde schuift: Een goed jurystelsel “moge dan in het strafrecht geen betere, geen ‘deskundiger’ uitkomsten opleveren dan geboden worden in het systeem dat alleen de beroepsrechter kent, het heeft, in gevallen waarin het van belang is dat de uitspraak vertrouwen inboezemt van zovelen als mogelijk, daartoe de meeste kans”.

In het binnen de VVD opgestelde rapport Effectief op maat van 2004¹⁴ wordt, naast andere argumenten zoals – rijkelijk optimistisch – het “ontlasten van de reguliere rechterlijke macht” (waarbij wordt gewezen op de Engelse Magistrates’ Courts), het vergroten van begrip en draagvlak en legitimiteit genoemd als positieve eigenschappen van lekenrechtspraak. Uit onderzoek (niet wordt vermeld welk onderzoek helaas) zou blijken dat de waardering en het begrip voor de strafrechtspleging toenemen als er lekenrechters aan deelnemen. Over de straftoemeting zouden zich in Duitsland en Engeland veel minder discussies voordoen dan in Nederland. “Burgers begrijpen beter waarom bepaalde straffen worden opgelegd en waarschijnlijk zijn de professionele rechters ook gevoeliger voor de zorg over te lage straffen die onder de bevolking leeft”, betoogt het rapport zonder empirische onderbouwing. Empirisch onderzoek laat een heel wat genuanceerder beeld zien. Maar het is wel typerend dat hier de vertrouwenskwestie wordt ingevuld met de ‘zorg over te lage straffen’, die wij ook in de voorstellen van Eedmans als belangrijke drijfveer aantreffen. Groenhuijsen acht het – mede naar aanleiding van het VVD-rapport - niet plausibel dat lekenparticipatie zal bijdragen aan vermindering van het legitimiteitsprobleem. Men kan betwijfelen of er inderdaad een verband aangetoond zou kunnen worden tussen tevredenheid over straftoemeting en lekenrechtspraak (vergelijkend empirisch onderzoek daarnaar is bij mijn weten niet verricht). En of de beroepsrechters gevoeliger worden voor de zorgen van de ‘gewone man’ als hij wordt omringd door leken is ook maar de vraag, omdat – en dat is wél uit onderzoek gebleken – de professionele rechters in gemengde colleges zoals Duitsland deze kent sterk sturend plegen op te treden. Dit alles neemt niet weg dat de toegankelijkheid van de strafrechtspraak voor de burger een punt van zorg is, en dat de ter zake genomen maatregelen doorgezet en uitgebreid moeten worden (denk bijvoorbeeld aan de PROMIS-projecten over de motivering in strafzaken). Maar wel moet worden vastgesteld, dat het argument van ontbrekend vertrouwen in het debat niet zodanig wordt gepresenteerd en onderbouwd dat dit zou nopen tot spoedige invoering van een lekenelement in de rechtspleging.

¹⁰ J.C.M. Leijten, het Nederlandse strafrecht in 2050 een utopie? DD 2006, p. 256.

¹¹ Preadvies NJV 1975, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, p. 112.

¹² Preadvies NJV 1975, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, p. 113: Ik heb nog nooit zelfs maar een gematigd voorstander daarvan gesproken, dan alleen in monoloog met mijzelf”.

¹³ Leijten, t.a.p., p. 113-114.

¹⁴ Voorstellen voor een fundamentele hervorming van het strafrechtelijk bestel. Projectgroep Veiligheid en Criminaliteitsbestrijding., samenwerkingsverband van de VVD-partijcommissies voor Politie, Justitie en Binnenlandse Zaken. Den Haag/Oegstgeest/Rotterdam, november 2004.

II. Democratische participatie in de strafrechtspleging?

Een gedachte die vaak naar voren wordt gebracht als ratio voor de invoering of het behoud van vormen van lekendeelname aan de rechtspraak is het democratisch principe. Onlangs is deze gedachte nog vertolkt door Bovend'Eert, die daarmee (samen met de redactie) een aantal reacties uitlokte, deels met bijval, deels met kritiek.¹⁵ Hij vat de lekendeelname aan rechtspraak op als een wijze van bevordering van de participatie van burgers in het besluitvormingsproces van de overheid. Het lijkt mij de moeite waard de komende jaren na te gaan of lekenrechtspraak een substantiële betekenis zou kunnen krijgen in de Nederlandse rechtspraktijk. Lekenrechtspraak voegt een element van directe democratie toe, waardoor burgers rechtstreeks participeren in de uitoefening van overheidsbevoegdheden. De gedachte daarbij is dat zij hun verantwoordelijkheid moeten nemen voor het functioneren van de staat en, daartoe opgeroepen, hun burgerplicht als lekenrechter dienen te vervullen. Of zoals De Tocqueville het reeds in *Democracy in America* verwoordde: 'Juries invest each citizen with a sort of magisterial office; they make all (...) feel that they have duties toward society and they take a share in its government. By making men pay attention to things other than their own affairs, they combat that individual selfishness, which is like rust in society'''. Bovend'Eert citeert ook Justice Kennedy van het U.S. Supreme Court in het arrest *Powers v. Ohio* (491.S.400 (1990)): "Jury Service is an exercise of responsible citizenship by all members of the community, including those who otherwise might not have the opportunity to contribute to our civil life". Deelname aan de jury wordt door Amerikanen gezien als een belangrijk democratisch recht, dat even zwaar weegt als het actief en passief kiesrecht¹⁶. Niet voor niets is het in de constitutie verankerd. In zijn bijdrage aan de Kortmann/bundel Grensverleggend staatsrecht¹⁷ had deze auteur al eerderde vraag aan de orde gesteld of de deelname van de burgers aan de rechtspraak in Nederland versterking behoeft. Afgezien van de deelname van specifiek-deskundige leken in de pachtkamers, de militaire kamers van de Arnhemse rechtbank en het Arnhemse hof, de ondernemingskamer bij het hof Amsterdam en de kamer voor het kwekersrecht in het hof Den Haag is hier te lande uitsluitend sprake van professionele juristen-rechters. Bovend'Eert laat zien dat dit onderwerp niet of nauwelijks speelde rond de Grondwetsherziening van 1983. De staatscommissie Cals/Donner vond invoering van juryrechtspraak 'niet gewenst' omdat deze niet behoorde tot de Nederlandse traditie. De argumentatie die dit standpunt moest onderbouwen wordt door Bovend'Eert terecht summier en nogal simplistisch genoemd. Voordelen zouden zijn dat de rechtspraak voor de burger begrijpelijker wordt en da gedachte van de burgerparticipatie. Maar deze zouden niet opwegen tegen de nadelen van de 'emotionele ontvankelijkheid' van de juryleden en de wisselvalligheid in de strafrechtspleging omdat jury's van geval tot geval bijeen worden geroepen. Aan gemengde systemen zoals het Duitse, waarin de leken niet ad hoc op een zaak worden gezet, besteedt de commissie geen aandacht.¹⁸ De algemene conclusie luidt dat van een krachtige politieke of maatschappelijk stroming die voor de invoering van juryrechtspraak pleit in Nederland nooit sprake is geweest. Opkomen voor juryrechtspraak is strijden voor een verloren zaak. "Hier te lande heerst nu eenmaal de hardnekkige 'overtuiging' dat rechtspraak per se aan beroepsrechters moet worden toevertrouwd. Ten aanzien van jurystelsels worden de bekende dooddoeners in stelling gebracht., te weten emotionaliteit en onoordeelkundigheid van de juryleden. De gewone burger is kennelijk handelingsonbekwaam om de 'verheven' functie van rechtspraak uit te oefenen. Mij dunkt een fraai staaltje van Hollandse eigenwijsheid tegenover de buitenwereld'.¹⁹

De voormalige president van het Belgische Hof van Cassatie Robert Legros drukte zich, sprekend over het hof van assisen, tijdens een colloquium in Brussel aldus temperamentvol uit: "C'est une institution traditionnelle chez nous, bien connue, apparaissant comme démocratique, rejetée par les dictatures et appelant le peuple à l'exercice de fonctions élevées et importantes! C'est le seul pouvoir exercé directement

¹⁵ P.P.T. Bovend'Eert, *Burgers, democratie en rechtspraak*, in: NJB 2002 nr. 34, p. 1700-1701.

¹⁶ P.J. van Koppen, *Verankering van rechtspraak. Over de wisselwerking tussen burger, politie, justitie en rechter*. Deventer (Kluwer), 2003, p. 44/45.

¹⁷ Deventer, Kluwer, 2003, p.1 22.

¹⁸ Bovend'Eert, p. 19, en *Kamerstukken II 1979/1980*, 16 162, nr. 3, p. 18.

¹⁹ P.P.T. Bovend'Eert, *Jury- en lekenrechtspraak in een vergelijkend perspectief*, in: *Grensverleggend staatsrecht*. Kluwer, Deventer, 2003, p. 20.

par la nation, tandis que le pouvoir parlementaire est exercé en vérité par délégation”.²⁰ Andere deelnemers aan het colloquium vielen hem bij op dit punt, waarbij ook werd gewezen op de opvoedende betekenis die wel vaker in één adem wordt genoemd met de idee van democratische participatie.²¹ Anderen bestreden deze opvatting echter, en wezen er op dat hier sprake is van een ideologie en een hoogstens symbolische betekenis van het democratisch en volksoopvoedend element.²² In een fraai, veelgeciteerd artikel met de titel De jury als spiegel voor Nederland, vraagt de rechtssocioloog John Griffiths zich af waarom zoveel Nederlanders zo stellig zijn in hun afkeer van juryrechtspraak. Natuurlijk, aldus Griffiths, denken ze zelf dat dit komt omdat ze daarin gelijk hebben. “Deze overtuiging van het eigen gelijk heeft iets weg van het geval van de ouders van een soldaat die, kijkend naar hun zoontje in een voorbijmarcherend legerkorps, opmerken: “Everyone’s out of step but Johnny!””.²³ Griffiths veegt de vloer aan met de ‘dooddoeners’ die ook Bovend’Eert noemde. De jury onderzoekt de feiten en niet het recht. De bijzondere deskundigheid is voor vele Nederlanders een geloofsartikel. Juristen zijn deskundig met betrekking tot juridische kwesties, niet met betrekking tot feiten. Rechters worden ook niet geselecteerd op die vaardigheid. Er is geen enkele reden aan te wijzen waarom rechters minder vatbaar zouden zijn voor emotionele prikkels dan gewone burgers. Al met al moet worden vastgesteld dat – hoewel op alle stelsels met lekeninbreng het één en ander is aan te merken, en de meeste bezig zijn met soms ingrijpende hervormingen – de argumenten tegen lekenrechtspraak nogal eens ongefundeerd zijn, en ideologisch van aard of gebaseerd op vooroordelen. Een wat meer open blik is geboden, omdat dat ons alert maakt op zwakheden in ons eigen systeem. Daarmee kunnen wij ons voordeel doen.

III. Geen dringende noodzaak tot invoering van lekenrechtspraak.

Het door mij aan de minister van justitie in november 2006 uitgebrachte advies (te vinden op justitie.nl) bevat twee onderdelen. Allereerst heb ik – na enkele inleidende beschouwingen over de aanleiding voor het advies en een weergave van de discussie hier te lande - de systemen van een vijftal EU-landen beschreven, inclusief de debatten over stelselwijzigingen waar deze zich voordeden. De stelsels van lekenrechtspraak in de vijf onderzochte EU-landen kunnen ruwweg worden onderscheiden in drie categorieën: het Angelsaksische model (het meest *adversarial*), het gemengde model (Duitsland, Denemarken), en het assisenmodel (België, Frankrijk). De variëteit is groot: ook Denemarken kent een variant van een jury die enigszins lijkt op de Belgische en Franse systemen, terwijl Frankrijk en België onderling weer markante verschillen vertonen. In al deze landen vindt ofwel een debat plaats over aanpassing van het stelsel, ofwel er zijn recentelijk belangrijke hervormingen doorgevoerd. Uit de discussie over hervorming kan worden afgeleid dat wijzigingen aanbrengen in het bestaande systeem steeds betekent dat men concessies moet doen aan bepaalde belangrijke uitgangspunten, bijvoorbeeld aan de soevereiniteit van het volk dat door de jury (de leken) vertegenwoordigd heet te zijn. Frappant is dat in geen van de vijf landen een echte beweging vóór afschaffing voet aan de grond heeft gekregen, al wordt wel degelijk kritiek vernomen op het handhaven van het lekenelement.

---

²⁰ Hij sprak deze woorden tijdens een colloquium over het hof van assisen gehouden op 28 en 29 oktober 1993 de Vrije Universiteit Brussel; zie: *Quel avenir pour le jury populaire en Belgique?* Bruylant (Bruxelles), 1995, p. 10.

²¹ Zo spreekt J. Spreutels van “une sorte de rôle d’éducation, au sens large, du public, et, aussi, de sensibilisation, peut-être, de ce même public aux problèmes du fonctionnement de la justice pénale”. *Quel avenir*, t.a.p., p. 16.

²² C Panier, *Quel avenir*, t.a.p., op. 23.

²³ J. Griffiths, *De jury als Spiegel voor Nederland*, *Nederlands Juristenblad* 1995 (37), p. 1359.

Het tweede deel van mijn advies behandelt de materie thematisch, met gebruikmaking van empirisch onderzoek naar diverse systemen over de hele wereld (onder meer de Verenigde Staten, Canada en Japan). De thema's zijn de volgende:

- historie, traditie, cultuur
- lekenrechtspraak en democratie; de participatiegedachte
- vertrouwen, legitimiteit, begrijpelijkheid; motivering; punitiviteit
- verhouding tussen beroepsrechters en leken
- gevolgen van eventuele invoering van lekenrechtspraak voor de vormgeving van de procedure; kosten.

Ik beperk me hier tot een korte weergave van de meest in het oog springende bevindingen van dit tweede deel van het advies.

Wat het meest opvalt bij een historische en culturele benadering van het fenomeen lekenrechtspraak is de stevige historisch-ideologische verankering van het eenmaal gekozen stelsel in bijna alle landen, en de geringe geneigdheid om van dat stelsel af te stappen ook al ziet men nog zo veel bezwaren. Wel zoekt men allerwegen naar aanpassingen van het bestaande systeem, waarbij echter de behoefte aan continuïteit wordt gerespecteerd, en voorstanders van afschaffing eigenlijk nergens veel gehoor krijgen. Verder is het frappant dat de eigen, nationale keuze vaak als principieel en essentieel wordt aangemerkt.

Het gezichtspunt van de democratische participatie speelt bij de rechtvaardiging van lekenrechtspraak in de meeste landen een belangrijke rol. Er kan echter stevig worden afgedongen over de betekenis ervan, bijvoorbeeld omdat in gemengde stelsels, en zelfs in pure jurystelsels, de beroepsjuristen domineren, omdat de selectie van leken en jury's geen goede afspiegeling van de bevolking oplevert, en omdat slechts een zeer gering deel van de strafzaken door jury's wordt berecht. Niettemin is naar mijn mening de participatiegedachte meer dan een ideologische schaaamlap. Het betrekken van burgers bij de strafrechtspraak in een beslissende functie maakt die burger medeverantwoordelijk, en empirisch onderzoek wijst uit dat dat wordt gewaardeerd. Dat is op zichzelf al waardevol.

Het is verleidelijk om de wens om het vertrouwen in de strafrechtspraak te verhogen bepalend te laten zijn voor een beslissing om deze al of niet in te voeren. Het probleem is dat er geen hard bewijs is voor de stelling dat het vertrouwen daardoor daadwerkelijk significant zou stijgen. Duitsland en Nederland scoren wat vertrouwen in de rechtspraak betreft ongeveer even goed (of slecht). Denemarken scoort beter, maar onduidelijk is in welke mate dat aan de lekendeelname ligt. Het vertrouwen in de overheid in het algemeen zal wellicht meer gewicht in de schaal werpen. Aan degenen die het vertrouwen koppelen aan het opleggen van zwaardere sancties moet worden voorgehouden dat er geen bewijs is voor de hypothese dat in landen

als Duitsland en Denemarken zwaarder wordt gestraft dan het geval zou zijn geweest wanneer leken niet hadden meebeslist.

Vele landen worstelen met de verhouding tussen de beroepsrechters en de leken, of ze nu gekozen hebben voor een 'echt' jurystelsel of voor een gemengd systeem. Geeft men de beroepsrechter meer invloed, dan doet men afbreuk aan de gedachte van de democratische participatie, en al helemaal aan de idee dat "het volk" alleen beslist over de schuldvraag en eventueel ook over de straf. Voorts is wel duidelijk dat de invloed van de professionele rechter in alle systemen aanzienlijk is, zelfs in een puur jurystelsel. Door de wijze waarop in dat laatste systeem de rechter als arbiter de zitting leidt en beslist over kwesties als bewijsuitsluiting, en tevens door de manier waarop hij de summing up en de instructies aan de jury vormgeeft kan hij de gezworenen wel degelijk sturen. In de gemengde systemen is de invloed van de beroepsrechter nog groter: hij leidt de zitting, stelt in de praktijk als enige rechter de vragen aan verdachte, getuigen en deskundigen, informeert de leken over juridische kwesties waarbij zij doorgaans geheel op zijn expertise moeten vertrouwen, en formuleert de mondelinge en schriftelijke motivering.

Voorbereiding en invoering van enige vorm van lekenrechtspraak vergt een grote, ook financiële inspanning, en heeft ingrijpende gevolgen voor de inrichting van ons strafproces. Mocht de invoering worden overwogen, dan ligt de keuze voor het Duits model het meest voor de hand. Dat staat nog het dichtst bij onze nationale (straf)rechtscultuur.

Aan het einde van mijn advies formuleerde ik de volgende conclusies:

1. De invoering van lekenrechtspraak is niet een middel om een bestaande legitimiteitskloof en 'punitiviteitskloof' op te lossen. Het vertrouwen in de rechtspraak is in Nederland niet minder groot dan in een land als Duitsland, dat lekenrechtspraak kent. Het is niet uitgesloten, en misschien wel aannemelijk dat de invoering van een systeem naar het Duitse voorbeeld het vertrouwen in de strafrechtspraak bevordert, maar te bewijzen is dat niet, en het bevorderen van het vertrouwen wil nog niet zeggen dat de legitimiteitskloof verdwijnt. Naar alle waarschijnlijkheid is die (overigens fluctuerende) kloof van alle tijden.
2. Het valt sterk op hoezeer landen gehecht zijn aan eenmaal gekozen stelsels waar die historisch en cultureel zijn verankerd. Op een enkele uitzondering na krijgen voorstanders van afschaffing vrijwel nergens voet aan de grond, hoewel in de meeste landen wel – soms felle – discussies gaande zijn om het bestaande stelsel te verbeteren. Insituties zijn kennelijk taai.
3. Jurystelsels zoals in de Verenigde Staten en Engeland, maar ook de assisen in België en andere Europese landen, spelen kwantitatief gezien een nogal marginale rol, maar dat betekent geenszins dat zij een geringe betekenis hebben voor het rechtsbewustzijn van de bevolking en voor het vertrouwen in de strafrechtspleging.

4. Naast vertrouwen in de strafrechtspleging speelt in de meeste landen ook het argument van democratische participatie een belangrijke rol bij de keuze voor (het behoud van) lekenrechtspraak.
5. In veel landen zijn, ondanks de algemene tevredenheid met het instituut lekenrechtspraak op zich, wel sceptische geluiden te horen over de inbreng van leken in strafzaken in verhouding tot de vaak dominante rol van beroepsrechters.
6. Invoering van een systeem als de jury in de Verenigde Staten of Engeland hier te lande zou een zodanige breuk met de historie en de huidige rechtscultuur betekenen dat die optie in feite niet bespreekbaar is. In mindere mate geldt hetzelfde voor het model zoals – in varianten – België en Frankrijk dat kennen (assisen). Invoering van een systeem naar Duits en Deens voorbeeld (gemengde gerechten, maar dan zonder jury zoals in Denemarken) ligt echter niet ver van de Nederlandse cultuur verwijderd en is zeker bespreekbaar. Deze stelsels functioneren goed; afschaffing ervan wordt in geen van beide landen overwogen. De participatie van ‘gewone’ burgers in deze overheidstaak is in een democratisch bestel een aansprekende gedachte; daartegen bestaan geen principiële of grondwettelijke bezwaren, en de praktische bezwaren (die elk stelsel onvermijdelijk aankleven) zijn niet onoverkomelijk.
7. Wanneer men echter tot een zo ingrijpende stelselwijziging zou overgaan dient men zich te realiseren dat de gevolgen voor de inrichting van het strafproces uiterst ingrijpend zijn. Het is sterk de vraag of deze zeer aanzienlijke inspanning aan te bevelen is, gelet op de prioriteiten die budgettair en beleidsmatig gesteld zouden moeten worden. Verbeteringen in de strafrechtspraak op het punt van de communicatie met de burger kunnen op andere manieren worden bereikt. Op dit punt zijn al initiatieven genomen, en die kunnen worden versterkt.²⁴
8. Invoering van lekenrechtspraak betekent op zichzelf niet een kwaliteitsimpuls. De kosten die ermee gemoeid zijn zouden wel eens ten koste kunnen gaan van de noodzakelijke maatregelen tot kwaliteitsverbetering. Er is geen sprake van dat de lekenrechtspraak een waarborg is tegen ‘miscarriages of justice’. In Engeland zijn meer spectaculaire missers voorgekomen dan hier te lande.
9. Hoewel veel gehoorde argumenten tegen de jury en de lekenrechtspraak gebaseerd zijn op vooroordelen of misplaatste minachting voor de “gewone burger”, is er veel voor te zeggen om tot invoering daarvan pas over te gaan als daarvoor een dringende noodzaak kan worden aangewezen. Dat is momenteel in Nederland niet het geval.
10. Het professionele karakter van de Nederlandse strafrechtspraak werkt geslotenheid, ontoegankelijkheid en onbegrip bij de burger in de hand. Dit probleem wordt gelukkig inmiddels allerwegen onderkend, en de winst van de discussie over de lekenrechtspraak is in ieder geval, dat

---

²⁴ Het is aardig om vast te stellen dat bijvoorbeeld ook in de Verenigde Staten wordt uitgesproken dat men niet van het jurystelsel af wil, maar dat verbeteringen noodzakelijk zijn van het eigen stelsel, waarbij men zich kan laten inspireren door de ervaringen van *civil law*-landen met *mixed court*-stelsels, “from which we can surely learn a great deal”, aldus D.G. Smith, ‘Structural and Functional Aspects of the Jury: Comparative Analysis and Proposals for Reform’, *Alabama Law Review* 1997, p. 581.

de alertheid kracht worden doorgedaan.op dit punt wordt vergroot. Er worden reeds initiatieven genomen om met tal van maatregelen (bijvoorbeeld de PROMIS-projecten) verbeteringen aan te brengen. Daarmee moet met kracht worden doorgedaan.